

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

У статті проаналізовано значущість формування культури професійного діалогу майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах, здійснено аналіз культури професійного мовлення майбутніх медичних працівників як соціально-педагогічної проблеми; виокремлено професійне мовлення як обов'язкову складову фахової готовності студентів-медиків.

Ключові слова: мовлення, культура мовлення, культура професійного діалогу, мовленнєві вміння й навички.

Історія медицини невід'ємно пов'язана з історією взаємодії між лікарем і пацієнтом. Ця проблема є дуже багатогранною й різнобічною. Вона поєднує в собі проблеми психологічного, соціально-культурного, економічного та педагогічного характеру. Проте на всіх етапах – від зародження й відокремлення медицини в автономну сферу практичної та наукової діяльності до сучасного рівня високотехнологічної медицини, одним з ключових питань є питання міжособового контакту між лікарем і пацієнтом, діалог, який сприяє формуванню довіри пацієнта.

Мета статті – визначення та теоретичне обґрунтування необхідності формування культури професійного діалогу майбутніх лікарів у процесі навчання у ВНЗ.

В епоху лікарів-напівбогів, таких як Асклепій, питання довіри пацієнта залежало від віри в божі здібності лікаря. З одного боку, психологічна дистанція між прагнучим до оздоровлення пацієнтом і людиною-богом, що дарує здоров'я, поза сумнівом, була колосальною. З іншого боку, уявлення, елементарна грамотність і вже тим більше знання про власне тіло і його хвороби, в пацієнтів того періоду були відсутні.

Таким чином, у діалозі “лікар – пацієнт” мала місце досить проста комунікативна модель – всемогутність, з одного боку, і повна віра в нього – з іншого. Треба відмітити, що рівень медичної компетентності обох сторін у цій системі істотно відрізнявся від сучасного.

Проте пройшли тисячоліття, й історично зумовлене накопичення медичних знань торкнулося всіх учасників еволюції – і лікарів, і пацієнтів. Сучасна людина, що навіть поверхово цікавиться питаннями медицини, сама могла б стати серйозним конкурентом таким легендарним цілителям минулого, як Гіппократ і Авіценна.

Відмінною рисою сучасного пацієнта є високий рівень медичної компетентності. Ця обставина істотно впливає на взаємодію лікаря і його пацієнта. Більше того, лікарі усвідомлено підвищують медичну ерудицію своїх пацієнтів. Саме такий підхід дає змогу лікарю досягти найкращих результатів як у профілактиці, так і в лікуванні багатьох захворювань.

Проте на сучасному етапі проблема відносин лікаря та пацієнта – важка й гостра для обох сторін. Пацієнти приходять до лікарів з упевненістю, що кожен другий із них – убивця в білому халаті, а кожен третій – неук.

Лікар ж наближається до пацієнта з явною готовністю захищатися, приховано чекаючи, що його буде звинувачено, або пацієнт уже точно не дотримуватиметься половини рекомендацій.

Практично непереборний конфлікт, у якому часто сили обох сторін ідуть не стільки на лікування, скільки на тертя, дебати, взаємні звинувачення й іншу безглуздість. Все це зумовлено низьким рівнем культури професійного мовлення великої кількості працівників органів охорони здоров'я.

Неволодіння культурою професійного мовлення працівниками органів охорони здоров'я ускладнює діагностику пацієнтів, їх лікування тощо, призводить до неякісної профілактичної діяльності. Таким чином, це призводить до зниження або повної втрати довіри населення до лікарів, що негативно впливає на загальне здоров'я населення України.

Водночас нині проблема формування культури професійного мовлення покладена лише на навчальну дисципліну “Українська мова професійного спрямування” та “Іноземна мова професійного спрямування”, які до того ж впроваджені лише декілька років тому й мають обмежену кількість годин викладання. Все це потребує ліквідувати суперечності між існуючим рівнем культури професійного мовлення й державними вимогами до неї. Цього можна досягнути, перш за все, науковими дослідженнями пошуків шляхів формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів охорони здоров'я як у навчальній діяльності через мовні та споріднені їм дисципліни соціогуманітарного блоку, так і в позааудиторний час у процесі виховної роботи та міжособистісного спілкування студентів.

Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти, зазначеним у Національній доктрині розвитку освіти, Законі “Про вищу освіту” [5], є розвиток особистості, високої мовної культури громадян, виховання поваги до державної мови. Мовна культура – основна ознака загальної культури людини. Чим вищий рівень мовної культури, тим вищий її творчий потенціал. Чим розвиненіша мова, тим багатша культура, адже “мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, всього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності” (В. Сухомлинський).

Індивідуальна мовна культура – це своєрідна візитівка особи, незалежно від її віку, фаху, посади. Навряд чи матиме належний авторитет і вплив той, хто не вміє правильно висловити свою думку, хто не користується виражальними мовними засобами, неспроможний дібрати лексичні вирази відповідно до конкретної ситуації.

Нагальною справою національного відродження України, безперечно, є піднесення культури мови суспільства, озброєння знанням стилістичних багатств рідної мови, насамперед, молоді, яка здобуває вищу освіту і яка ви-

користуватиме слово як знаряддя професійної діяльності, як носія інформації, як засіб управління, морального й психологічного впливу та таким способом сприятиме піднесенню культури, духовності й здоров'я народу, гуманістичним і демократичним зрушенням у світогляді, науці, культурі.

“Мовна індивідуальність, – зазначав О. Потебня, – виділяє особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства” [1, с. 98]. Отже, освіта, спрямована на інтелектуальне зростання, творчий пошук, розвиток духовних прагнень особистості, має поєднуватися із внутрішньою потребою інтенсивно вивчати державну й іноземні мови, оволодівати лексиною, виражальними засобами, бо мова є основою інтелектуально-культурних досягнень і способом презентації їх у суспільстві [2, с. 2–3].

Важливу роль у духовному розвитку особистості відіграє освіта. Від її якості залежить інтелектуальний, культурний, моральний рівень народу і ставлення до нього у світі. Правову, демократичну й заможну державу зможе побудувати лише покоління, яке матиме високу духовність, міцну волю та національно-державницьку свідомість.

Як відомо, між рівнем освіченості, загальної культури й рівнем мовної культури є чітка залежність. Багато випускників загальноосвітніх шкіл, які вступили до медичних ВНЗ, під час навчання в школі не оволоділи достатньо культурною мовлення; 52,5% студентів-першокурсників мають низький рівень її засвоєння. Поверхове опанування норм сучасної української літературної мови та неволодіння іноземною мовою є причиною допущення істотних порушень правильності мови в її писемній та усній формах. Обмеженість словникового запасу не дає можливості мовцям виразно висловити думку. Відсутність умінь і навичок логічного відтворення мислення перешкоджає налагодженню комунікації. Тому важливим є завдання щодо усунення цих недоліків, тобто організація процесу оволодіння студентами мовною культурою, а в подальшому, на основі сформованої мовно-культурної грамотності, формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів охорони здоров'я.

Уміння володіти мовою є багатокомпонентним, комплексним поняттям, яке передбачає й індивідуальне багатство словникового запасу носія мови, і чистоту, ясність, точність, виразність, правильність його мовлення, і розуміння значення слів та його варіантів, і розрізнення мовних засобів за їх стилістичним забарвленням, і досконале знання різних моделей конструювання речень засобами цієї мови, і розуміння національних особливостей формотворення, словотворення та мовленнєвого етикету, а також уміння надати фонетико-інтонаційної виразності своєму мовленню. Мовна й мовленнєва компетенція стає потужною та ефективною передумовою у професійній підготовці національних кадрів у галузі охорони здоров'я, бо ж представники цієї верстви повинні бути носіями зразкової мови.

Посилення уваги державних органів і широкої громадськості до питань формування мовленнєвої культури в майбутніх працівників органів

охорони здоров'я зумовлено соціально-правовими, культурологічними й науково-педагогічними чинниками, адже культура професійного мовлення працівників МОЗ безпосередньо впливає на характер вирішення багатьох проблем, пов'язаних зі збереженням здоров'я нації, створює сприятливі умови для налагодження ефективних зв'язків з різними категоріями населення, сприяє поглибленню довіри до лікарів.

У науковій літературі зазначено, що на розвиток професійної культури, зокрема культури фахового мовлення як її складової, впливає, насамперед, специфіка діяльності й особливості вирішуваних цією професійною спільнотою завдань [3, с. 157–169]. У контексті нашого дослідження визначаємо мову як навчальний матеріал для студентів, який забезпечує когнітивний компонент формування культури фахового мовлення майбутніх лікарів, а мовлення – як процесуальний, діяльнісний аспект, оскільки воно розвивається та формується лише в процесі діяльності.

Як вказувалося вище, поняття “професійна культура лікаря” включає в себе такий компонент, як *культура мовлення*, яку, за твердженням Н.Д. Бабич, “формує запас знань, любов до рідної мови, прагнення до самовдосконалення, бажання вбирати в себе те, що віками виробило людство, геній рідного народу” [4, с. 13]. Мовлення людини – це своєрідна візитівка, це свідчення рівня освіченості людини, її культури, а разом з тим через сукупну мовленнєву практику мовців – ще й показник культури суспільства, і як його членів, фахівців медичної галузі.

Лікар має володіти культурою конструктивного діалогу й полілогу, вміння сприймати, відтворювати та готувати наукові фахові тексти, володіти прийомами написання й виголошення публічного виступу, вміння вести, підтримувати ділову розмову. Слово медичного працівника є свідченням його милосердя, чуйності, загальної культури й освіченості; воно здатне повернути пацієнтові втрачену гармонію з навколишнім світом.

З урахуванням вищезазначеної потреби проблема формування комунікативної культури майбутнього лікаря визначається як сутнісна складова фахової підготовки медичних працівників, що має свої специфічні особливості “суб’єкт-суб’єктних” відносин між лікарем та пацієнтом.

Обов’язковим компонентом формування особистості медичного працівника поряд із самостійною професійною діяльністю (етико-деонтологічна підготовка, формування світогляду, стиль діяльності), спеціальною підготовкою (усвідомлення психічного стану, особистісні якості лікаря), психологічною підготовкою (самосвідомість спеціаліста, готовність до розвитку особистісних якостей) має бути професійне мовлення, від якого часто залежить успіх лікування. Слово лікаря, як і письменника, покликане повернути тому, хто потребує, втрачену гармонію з навколишнім світом. У медичній галузі, як ні в якій іншій сфері діяльності людей, має значення не тільки семантична, прагматична, а й фонетична функція слова.

Вивчення науково-педагогічної літератури свідчить про те, що формуванню культури професійного діалогу майбутніх лікарів сприяють такі

педагогічні умови: усвідомлення студентами значущості професійного мовлення у їхній майбутній фаховій діяльності; кваліфікований відбір професійної лексики, пропонованого мовного матеріалу з урахуванням частотності використання його в медичній галузі; використання методів, які стимулюють комунікативну активність майбутніх медичних працівників у навчальному процесі.

Висновки. Таким чином, мовна підготовка майбутніх медичних працівників повинна бути спрямована на формування діалогічної культури студентів, тому що конкурентоспроможну професійну діяльність можуть здійснювати лише ті фахівці, які мають високу загальну культуру, сформовану культуру професійної діяльності й міжкультурного спілкування, а також такі особистості, які здатні цілеспрямовано здобувати нові знання, конструктивно мислити та толерантно спілкуватися.

Список використаної літератури

1. Потебня А.А. Мысль и язык / А.А. Потебня – К. : СИНТО, 1993. – 240 с.
2. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо / Л. Мацько // Дивослово, 2003. – № 8. – С. 2–3.
3. Коваль А.П. Ділове спілкування / А.П. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 280 с.
4. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
5. Закон України “Про вищу освіту” // Урядовий кур’єр. – 2002. – № 86 (15 червня). – С. 5–16.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2013.

Орел-Халик Ю.В. Формирование культуры профессионального диалога будущих врачей

В статье проанализированы значимость формирования культуры профессиональной речи будущих врачей в высших медицинских учебных заведениях, сущность культуры профессиональной речи будущих медицинских работников как социально-педагогической проблемы; определено профессиональную речь как необходимый компонент становления личности будущих специалистов медицинской отрасли.

Ключевые слова: *речь, культура речи, культура профессионального диалога, речевые умения и навыки.*

Orel-Khaliq Y. The formation of future doctors' professional cultural dialogue

The article is devoted to the training of future doctors particularly it covers scientific views concerning the formation of culture of professional dialogue.

The history of medicine is closely connected with the history of the interaction between doctor and patient. This problem is very multisided and complicated. It combines psychological, socio-cultural, economic and educational problems.

However, at all stages – from birth and separation of medicine into an autonomous sphere of practical and scientific activities to the current level of high-tech medicine, one of the key issues has been an interpersonal contact between doctor and patient, dialogue that promotes patient's confidence.

The purpose of the article is to define and theoretically justify the need of formation of cultural professional dialogue of future doctors during training at University.

The narrow meaning of the existing concept “professional dialogue” and “professional culture” are analyzed. The requirements for a successful modern “Medical Worker” with higher education are submitted, as well as the peculiarities of the training of future specialists at medical universities are detected.

We focus on the training of a specialist at the medical university, especially on his great mobility, responsibility and self-activity in mastering professional culture, culture of professional dialogue, modern information and computer technology, successful creative self-realization, adoption to implementation of higher life goals, achievement of high level of aspiration and professional success.

The article points out that the best results are achieved by those students who are interested not only in the process of training but also in rapid implementation of their own creative plans, even if they are not very significant for today, but can be very considerable for professional activity in future. Well-developed personal qualities provide the advantage over the narrow professionalism.

The ways to overcome the existing narrow professional education in Ukraine are fully described. The complete result of that process has to be a medical specialist whose values, principles and rules of life are fully formed.

The system of pedagogical support, which aim is to transform adverse conditions of education (internal and external) on favorable is suggested as the main direction of training of medical students to their future professional activity.

Thus, the training of future health professionals should focus on forming of dialogic culture of students. Modern doctor acquire new knowledge, constructive thinking and tolerance in communication.

The process of adaptation of doctors to the new conditions of the development of medical service is interpreted by the author as an active device to another, new attitude to the profession, new requirements, customs and traditions; new conditions of life, patterns of behavior, new forms of leisure; as the assimilation of new forms of cultural communication, assessment, means and methods of self-study, as well as the recognition of their personal values, norms and requirements of the new social environment; the possession of new professional activities.

Key words: *speech, culture of speech, the culture of professional dialogue, speaking skills and abilities.*